

תרומות ומעשרות בעציץ שנמכר לנוכרי בשביעית

ראשי פרקים

א. מירוח בתר בעלים או בתר פועל

ב. תרומות ומעשרות בפירות נוכרי בשביעית

1. לשיטת הבית יוסף אין בפירות נוכרי חיוב תרומות ומעשרות
2. דעת ספר חרדים

ג. מירוח בגידולי עציץ שאינו נקוב

1. תלישה מעציץ שאינו נקוב
2. מילוי הכלי וחיפוי הכלכלה

ד. אין גוזרים אינו נקוב אטו נקוב בשביעית

ה. יש קניין לנוכרי בעציץ שאינו נקוב

ו. מירוח בארץ ישראל

מסקנה

על דבר מה שנהגו למכור לעובד כוכבים עציץ שאינו נקוב המכוסה ביריעות, כדי להתיר זריעתם וכו'. והנה אופן המכירה הוא שהעפר והשתילים והצומח וכו' הכל שייך לעובד כוכבים עד גמר הקטיף, ואחרי כן נמסר לישראל המשווק, ובקטיף עובדים נוכרים ויהודים יחד, ויש לדון לגבי הנקטפים על ידי ישראל אי חשיב מירוח ישראל לחיבם בתרומות ומעשרות.

א. מירוח בתר בעלים או בתר פועל

הנהגה ידועה מחלוקת הראשונים אי אזלינן במירוח בתר בעלים או בתר פועל.

התוספות בכורות (דף יא עמוד ב), וביתר אריכות בתוספות חיצוניות בשיטה מקובצת שם, סוברים כי הרשות קובעת, דומיא דמירוח ברשות הקדש שפוטר אף שלמעשה פעולת המירוח נעשתה על ידי הדיוט.

אמנם יש ראשונים אחרים שמוכח מהם דאזלינן בתר פועל, שאם היה ישראל מחייב גם בבעלות עובד כוכבים, [ובחזון איש דמאי סימן יב כתב שלהלכה יש לסמוך על התוספות בכורות שאינו מחייב].

ב. תרומות ומעשרות בפירות נוכרי בשביעית

1. לשיטת הכית יוסף אין בפירות נוכרי חיוב תרומות ומעשרות והנה לשיטת הבית יוסף, שנהגו כמותו, דאין בפירות נוכרי קדושת שביעית, אין כאן נידון כלל, כי כמו כן לעניין תרומות ומעשרות כל עוד שהם תחת יד הנוכרי לא שייך תרומות ומעשרות, דזה הכלל כל זמן שהקרקע והפירות ברשות הנוכרי מופקעת מן המצוות, ומירוח ישראל (אף להסוברים דבתר פועל אזלינן) לא יכול לחייב.

וכמו שמדויק לשון הרמב"ם בפרק א מהלכות תרומות הלכה יא, "אם לקחם ישראל וכו' וגמרן ישראל חייבים וכו'", וכאשר נתבאר העניין היטב בחידושי רבנו חיים הלוי בהלכות תרומות וביכורים. ועיין מנחת שלמה סוף סימן לח.

2. דעת ספר חרדים

אמנם בספר חרדים החמיר לחייב בתרומות ומעשרות גם בפועל ישראל אצל נוכרי, והביא סייעתא מתשובת הרמב"ם, עיין שם.

אולם החרדים הוא מהחולקים על הבית יוסף ואזיל בשיטת המבי"ט והמהרי"ט דגם תחת יד נוכרי יש קדושה, ולדידיה זה ודאי שייך לפלוגתת הראשונים הנ"ל. [ומה שנסתייע מתשובת הרמב"ם הנה תשובה זו היא ממשנה ראשונה של הרמב"ם, שכידוע פסק מתחילה כמאן דאמר יש קניין, וכמבואר שם להדיא באותה תשובה, אלא ששיטת הרמב"ם דאפילו הכי חייב מדרבנן, (וכדמשמע פשטות הסוגיא דרבי שמעון שזורי במנחות דף לא עמוד א), דהיינו שמדרבנן הקדושה נשאת, ולכן אף שבמירוח נוכרי פטור מכל מקום אם הישראל מירח חייב, דבתר פועל אזלינן, ובעלות העובד כוכבים אינה מעכבת כיוון שלגבי הקדושה מדרבנן אין לו קניין להפקיע. מה שאין כן להלכה הרמב"ם בחיבורו הוא משנה אחרונה, שהכריע דקיימא לן כמאן דאמר אין קניין וכו', אלא שנתחדש לו להרמב"ם דאפילו הכי כל זמן

שהקרקע תחת יד העובד כוכבים פטורה מהמצוות, ועל זה באה הדרשה של דגנך ולא דגן עובד כוכבים, ובהא לא תקנו חכמים שום חיובים מדבריהם, ולכן כל עוד שזה בבעלות העובד כוכבים יש כאן עיכוב מלחול חיובא דתרומות ומעשרות וביכורים וקדושת שביעית, ומירוח ישראל לא אהני מידי, ונמצא דחומרתו קולתו, ואכמ"ל.]

ג. מירוח בגידולי עציץ שאינו נקוב

1. תלישה מעציץ שאינו נקוב

ויש לדון עוד שמעשה התלישה בעציץ שאינו נקוב לא יחשב כמירוח, כיוון שעציץ שאינו נקוב דינו כתלוש לכל התורה - טומאה, קניינים וכו', ונמצא שעם התלישה לא משתנה דבר, ושאני מכל תולש בעלמא שהופך ממחובר לתלוש.

אולם יש לדחות מתרי טעמי:

א. כיוון שלגבי דין הפרשת תרומות ומעשרות גופא הרי פשיטא שאין מעשרין במחובר אף באינו נקוב, וההלכה שאין מפרישין מן המחובר על התלוש וכו' נוהג גם בעציץ שאינו נקוב, מסתבר דגדר זה של מחובר ותלוש קובע גם לעניין גמר מלאכה.

ב. אף אמנם שדינו כתלוש, מכל מקום כיוון שלמעשה הפירות מחוברים לגושי העפר לא גרע תלישתם מפיקוס וכבירה דחשיבי גמר מלאכה.

והדרן לקמייתא דכיוון שכל הפעולה נעשית כשעדיין ברשות העובד כוכבים אינו יכול לחייבו בתרומות ומעשרות.

2. מילוי הכלי וחיפוי הכלכלה

אמנם עדיין יש מקום לחייב בתרומות ומעשרות משום מילוי הכלי וחיפוי הכלכלה, שנעשה על ידי ישראל ברשות ישראל. ואף שיש לדון הרבה אי לגמר מלאכה מסוג זה יש דין מירוח לגבי חיוב ופטור התלוי במירוח ישראל או נוכרי והקדש [דהנה ישנם ג' עניינים במירוח: א. ההיתר לאכילת ארעי לפני מירוח. ב. ההלכה שאין תורמין רק מן הגמור על הגמור. ג. מירוח הקדש, נוכרי וכו' דפוטר. ובמשנה בפרק קמא דמעשרות מפורש סוג גמר מלאכה אלו לגבי ההיתר באכילת עראי, שזה משיפקסו ומשיכבור ומשימלא את הכלי וכו'. ושם בתוספתא פרק יא איתא דלגבי דין הפרשה מהגמור וכו' מפריש גם לפני שיכבור, וכן פסק הרמב"ם בפרק ג מהלכות מעשר הלכה ה. ובירושלמי שם הלכה ב אמר רבי אילא כיוון דדרך בני אדם מכניסין גם שאינו כבור לבית, דהיינו שאין זה מירוח שמקפיד עליו. וקל

וחומר לכל סוגי המירוח של חיפוי הכלי והכלכלה ושיאגד שאינו נוגע לאיסור ההפרשה משאינו גמור. וקמייתי עלה התם בירושלמי כבר ברשות הקדש מהו, אם דומה להיתר דאכילת ארעי שחשיב מירוח, או כיוון דדרך בני אדם מכניסין וכו' לא חשיב מירוח לפטור. ועיין שם בביאור הגר"א חילופי גירסאות, דלגירסא אחת שילק ופיקס פוטר וכבירה לא פוטר, ולגירסא שנייה האיבעיא גם לעניין שילק ופיקס. וכן לגבי המסקנא בירושלמי לגירסת הגר"א נשאר בתיקו ולגירסא דילן נמצא דלא חשיב מירוח. על כל פנים לכל הגירסאות משמע לכאורה דכל האיבעיא רק בפיקס וכבר וכדומה, שעושה שינוי וייפוי בגוף הפרי, מה שאין כן במילוי הכלי והכלכלה פשיטא דאינו מירוח הקדש הפוטר. ועיין אור שמח פרק ה מהלכות תרומות הלכה ד. ונצטרך לפלפל ולחפש חילוקים בין מירוח הקדש למירוח עובד כוכבים וישראל. מכל מקום נהגו להחמיר בזה על פי החרדים, וכמו שכתב במעדני ארץ תרומות פרק א הלכה יד.

ד. אין גוזרים אינו נקוב אטו נקוב בשביעית

אמנם בנידון דנן בגדל בעציץ שאינו נקוב של נוכרי בשביעית יש לצדד עוד לפטור מכמה טעמי, וכמו שיתבאר.

הדעת נוטה לומר שלשיטת בעל המאור במסכת ראש השנה, שאין שביעית נוהגת בעציץ שאינו נקוב (כאשר הוכיח אאמו"ר בכרם ציון תרח"ץ), אפילו הכי הגדל בעציץ שאינו נקוב בשנת השמיטה יהיה פטור מתרומות ומעשרות. דכיוון שאין תרומות ומעשרות נוהג בשנת השביעית, לא שייך לגזור אינו נקוב אטו נקוב בזמן שהנקוב פוטר.

ואף שטעם הפטור בשביעית הוא משום הפקר, והגדל בעציץ שאינו נקוב אינו הפקר להרז"ה, מכל מקום כיוון שכל החיוב דתרומות ומעשרות הוא משום גזירה, ובכל הש"ס חשיב שנת השביעית כשנה שאין המעשרות נוהג בה, לא מסתבר שחכמים הטילו בשנה זו חובת תרומות ומעשרות על אינו נקוב.

[ויש להסתפק רק בעציץ שאינו נקוב העומד בקרקע עובד כוכבים - לדעת הבית יוסף, ולא בעומד בקרקע ישראל.]

ה. יש קניין לנוכרי בעציץ שאינו נקוב

עוד נראה דעציץ שאינו נקוב דינו כסוריא, דקיימא לן יש קניין לנוכרי להפקיע וכו' בסוריא, ועדיפא מיניה. דמפשטות לשון הש"ס יש קניין ואין קניין מוכח, שזה

ברור שבעלות עובד כוכבים מונעת את חלות הקדושה, אלא שהנידון הוא שאין קניין ולא חשיב כבעלים, דהיינו שכלפי הקדושה לא תופס קניין הנוכרים והקרקע בקדושתה הראשונה עומדת. וכל זה לא שייך בעציץ שאינו נקוב שהעפר והצומח הכל שייך לעובד כוכבים ואין שם לישראל כלום ואין מקום לקדושה לחול כלל, ורק בבעלות ישראל הטילו חכמים קדושה וחובים על ידי קניין ישראל.

ו. מירוח בארץ ישראל

והנה בכל עציץ שאינו נקוב ישנם שני חסרונות: א. מצד שאינו מחובר ויונק מקרקע עולם אין בו קדושת הארץ. ב. דחשיב שלא כדרך גידולו, וזה סיבה לפטור גם לעניין זורע וקוצר בשבת.

והנה מצד חסרון קדושת ארץ ישראל לא גרע מחוץ לארץ, דקיימא לן פירות חוצה לארץ שנתמרחו בארץ חייבים בתרומות ומעשרות, או מן התורה או מדרבנן. ולכן אף למה שהעלינו דבקנוי לעובד כוכבים לא שייך קדושה מכל מקום יכול להתחייב על ידי מירוח ישראל בארץ ישראל [ושאני מסוריא שהמירוח בסוריא].

אולם כידוע שבדברי רבנו הגר"א בביאורו ליורה דעה סימן שלא סעיף קטן כט מפורש דלגבי חלות חיוב תרומות ומעשרות בפירות חוצה לארץ צריך מירוח גמור, וזה רק בתבואה ופירות שבני גורן גינהו, ומילוי הכלי וחיפוי הכלכלה ואף מעשה תלישה לא חשיב מירוח בכרי לחייב.

מסקנה

מכל הלין טעמי נראה דאין להחמיר בגמר מלאכה של מילוי הכלי והכלכלה להפריש תרומות ומעשרות בגדל בעציץ שאינו נקוב של עובד כוכבים בשנת השביעית.